thans dit citaat het meest onjuiste stukje is, van wat Ds Laurman schreef, dan begrijp ik het geweldige van den titel van het verweerschrift van Ds de Cock niet, want ik acht het toch niet onmogelijk, dat Ds Laurman geleefd heeft te midden van „gereformeerden", op wie het gegeven citaat in die dagen volkomen van toepassing was.

Dat Ds Laurman, door te schrijven wat Dr Rullmann citeert, een „treurige vermaardheid" zou hebben gekregen, kan ik dan ook zonder meer nog niet als juist aanvoelen.

Zou Dr Rullmann dan ook misschien nog een nadere aanvulling op zijn aanvulling willen geven?

Boskoop. G. RIETKERK.

Nadere Aanvulling.

Welk soort „fijnen" Ds Laurman bedoelde, is duidelijk genoeg, als hij spreekt van menschen, die uren ver hun eigen leeraar ontloopen om een geliefd predikant te hooren. Zulk een toeloop uit den vreemde vond men destijds met name bij de Friesche Gereformeerde predikanten Fockens te Sneek en van Berkum te Garijp, en in de provincie Groningen alleen bij Ds de Cock te Ulrum. Trouwens, reeds vóór Ds Laurman had Ds L. Meijer Brouwer van Uithuizen in zijn „Noodige Waarschuwing" ditzelfde soort „fijnen" gezocht in de omgeving van Ulrum, terwijl Ds van der Linden van Kantens op 24 November 1833 schreef, dat De Cock zich aan het hoofd stelde van menschen, die, wat kennis betrof, door hun stalvee schier overtroffen werden, en dat Ulrums predikant tot ergernis van beter ingelichte en brave leeraren, hun leider en raadgever was geworden. De Cock nu kende zijn menschen te goed, om niet te protesteeren tegen de caricatuur, die predikanten als Laurman, Meijer en Van der Linden van hen gaven. Dat er echter ook toen wel z.g. Gereformeerden waren, die aan deze caricatuur beantwoordden, is vrij zeker. Maar daarop nader in te gaan zou mij te ver van mijn onderwerp afvoeren. Misschien voelt Ds Schilder daar lust toe.

Voorts, wat de brochure van Ds Laurman tot een „schandschrift" en „gruwelijk boek" maakte, was niet alleen de voorrede, waarin hij de „fijnen" aanduidt als „doorgaans tot de minst zedelijke, de onverstandigste of onbeschaafdste volksklasse behoorende", maar ook het slothoofdstuk, waarin hij aan het Hooge Kerkbestuur adviseert, om de „fijne" candidaten bij examens af te wijzen, en aan de Regeering des lands om de oefeningen der „fijnen" te verstoren. Daarom schreef De Cock terecht, dat in dit boek de ware godsdienst en de ware godvreezenden gedreigd werden met uitbanning en vervolging. En het feit, dat Synode en Overheid beide het advies van Ds Laurman juist op de Afgescheidenen hebben toegepast, bevestigt De Cocks opvatting, dat wel waarlijk met dit soort „fijnen" zijn aanhangers bedoeld waren. Ook verkreeg Ds Laurman om dit zijn advies een „treurige vermaardheid" in de historie. En het zwijgen daarover was de leemte, die ik in het artikel van Prof. Loosjes wraakte.

RULLMANN.

PERSSCHOUW

De laatste dagen van den moordenaar Tetzner.

Deze rubriek beperkt zich doorgaans tot wat in Nederlandsche bladen, geschreven is, óf daarheen zijn weg reeds vond. Buitenlandsche citaten kan ik zóó niet overnemen en voor vertalen heb ik doorgaans geen tijd. Dezen keer echter kon ik een treinreis gebruiken voor de vertaling van een artikel, dat ik vond in „Stuttgarter Evangelisches Sonntagsblatt" (19 Juli 1931), dat het op zijn beurt weer had overgenomen van „Evangelisches Gemeindeblatt für den Donaugau". Daarin schreef Pastor Daun, de officiëel aangewezen gevangenis-predikant in Regensburg, over zijn ervaringen tijdens de geestelijke verzorging van den ons uit de bladen wel bekenden moordenaar Tetzner. Men weet wat er gebeurd is: om het bedrag van een levensverzekering te bemachtigen, had de man uit voorbedachten rade en met de hulp van zijn vrouw (als ik me goed herinner) iemand in een auto vermoord en den wagen met het lijk verbrand.

Dit is het wat de bladen meldden.

Maar wat dan daarna gebeuren kan in de worsteling van Gods Woord met zulk een mensch, daar hooren we uitteraard slechts zelden iets van. Het is daarom goed, dat Pastor Daun ons iets ervan vertelt, zoover hij dat geven kan zonder zijn ambtsgeheim te schenden. Ik geef daarom het voornaamste deel van zijn artikel door. Het citaat kon moeilijk verbrokkeld worden; men vergeve daarom zijn lengte:

Tetzner was in de laatste weken en maanden alles behalve onverschillig. Ja, in den eersten tijd na zijn opsluiting in de gevangenis alhier (Regensburg) hield ik hem wel voor een gesloten, verharden mensch. Hij ontweek vragen betreffende den godsdienst en had m. i. slechts uiterst verwarde voorstellingen omtrent God en goddelijke zaken. God als Rechter, in het algemeen als Persoon, die met ons in verbinding treedt, in ons leven ingrijpt en rekenschap vraagt, — dien kende hij, naar het mij voorkwam, niet. Eerst in den herfst van verleden jaar leek hij mij plotseling totaal veranderd. Ik kreeg den indruk, alsof hij in één slag ziende geworden was, alsof God, de persoonlijke, eeuwig-groote God, met groote kracht hem aangegrepen had, om in een geweldige worsteling zijn ziel den Booze te ontrukken. Mocht hij vroeger al geheel ontoegankelijk geweest zijn, — thans evenwel had ik te doen met een open, innerlijk zich vrij en van den druk ontheven voelend, menschenkind. Zondekennis, gevoel van berouw en schuld, braken door; maar grooter dan zijn schuld is hem de Christus geworden. Hèm greep hij aan met zulk een vurig verlangen, en met zulk een onverstoorde, besliste overgave, dat hij steeds alleen maar van den Heiland en diens offer wilde hooren. Wie hem zag, dien moesten zijn glinsterende oogen wel spreken van het beleven van Christus, wiens zondaarsliefde door hem ervaren was en hem blij gemaakt had. Van de dingen des dagelijkschen levens wilde hij niet meer hooren, Christus en diens evangelie waren zijn blijdschap. IJverig en met begeerte las hij den bijbel, met name het nieuwe Testament; of liever, hij bestudeerde hoofdstuk voor hoofdstuk zóó grondig, dat hij spoedig een verrassend groote bijbelkennis bezat. Of neen, bijbelkennis alleen zegt nog niets, maar hij werkte zich ook in het Woord in en nam het aan als een kleinood en bemerkte de krachtdadige werking daarvan. Zoo vaak ik bij hem kwam, heb ik mij in stilte gebogen voor zijn ernstigen ijver en eerlijken wil om meer en meer in de wereld van den bijbel in te dringen en met God in verbinding te treden. Dezelfde man, die aanvankelijk niet eens het verschil tusschen het nieuwe Testament en heel den bijbel kende, léefde nu in Gods Woord, had daar stichting en vreugde van. Eenig en alleen de bijbel heeft Tetzner tot God teruggebracht. Niemand zou hem de zekerheid van de vergeving der zonden hebben kunnen ontrooven. Weliswaar zijn er aanvechtingen over hem gekomen, maar ernstigen twijfel kende hij sindsdien toch niet meer; daarvoor hebben Christus en zijn kruis hem te krachtig het woord der verzoening toegeroepen. „Ik heb een Pleitbezorger, die zal het wel goed maken; wat zouden menschen mij helpen?" sprak hij. Welk een moed, welk een geloofsvertrouwen, spreekt er uit deze woorden! Laat niemand zeggen, dat deze woorden frase zijn. Wie met den dood voor oogen met ernstige begeerte over den bijbel gebogen zit, huichelt niet voor zijn God. Neen, hij was eenswillend met God, en dat beteekende voor hem berusting in Gods wil. Vandaar zijn rust en innerlijke zekerheid. Velen zullen vragen: „hoe kon hij dan, als hij zóó tegenover God stond, voor het gerecht de waarheid verbergen?" Maar is het niet te verstaan, dat een mensch, die voor het groote en critieke moment van zijn leven staat, zwak wordt en God vraagt, of hij nu nog maar één keer onwaarheid spreken mag? Men moet wèl bedenken, dat Tetzner misschien toch nog gratie gekregen had, als hij geen bekentenis had afgelegd. Ook na de officiëele behandeling van zijn zaak heeft Tetzner tijdens een verhoor nog één keer gelogen. Maar dit liet hem na dien geen rust meer. In geen enkel opzicht meer de waarheid te verkrachten, dàt had hij God beloofd, en nu was hij toch weer zwak geweest; bovendien: deze ééne leugen dreigde nog andere achter zich aan te zullen brengen; en dat was de beste manier, om weer geheel en al in den ban der zonde te komen. Daarom maakte hij kort en goed een einde daaraan en legde een volledige bekentenis af. Hij wist nu, dat God dit van hem eischte, want Hij had het hem met dien eenen leugen niet laten gelukken.

De korte spanne tijds van dat oogenblik af tot aan de afwijzende beschikking van de zijde van den ministerraad werd voor hem tot een tijd van bizondere heiligmaking. Meer dan eens kon ik het uit zijn mond vernemen: „ik heb God om de lichtste straf gebeden, die Hem mogelijk zou zijn. Welnu, als Hij mijn leven verlangt, dan is juist de dood de geringste straf, en ik geef mijn leven gaarne als offer en als boeteprijs. God heeft nog altijd genade bewezen, als door mijn dood heen mijn ziel kan worden behouden". Reeds sinds lang hing hij niet meer aan het leven: dat was hem veel te gering tegenover het gewin van het eeuwige leven en van Gods genade. Van alle aardsche gedachten en menschelijke verlangens had hij zich vrij gemaakt. Leven met God was hem tot een tastbaar ding geworden, tot een geluk, een zalige werkelijkheid, die hij aan zichzelf kon bemerken.... De beambten, die 's nachts de ronde deden, zagen hem in gebed geknield; allen, die met hem te maken hadden, verklaarden, dat zij zùlk een mensch nog nooit in de gevangenis hadden ontmoet; geen klacht, geen leelijk woord, geen gemor hoorden zij uit zijn mond. Angst voor den dood had hij niet, en toen hij Donderdagsmorgens vroeg het bericht kreeg, dat het verzoek om gratie van de hand gewezen was, ja werkelijk, „toen verliet hem ook op dat moment de rust niet".

Voorts verhaalt de schrijver iets van Tetzner's laatste dagen en uren. We lezen:

Nooit vergeet ik de gebeden, die Tetzner in zijn laatsten nacht heeft uitgesproken. Geen mensch nog heb ik zóó hooren bidden. God was bij ons in de cel; dat kàn niet anders. Hoe meer het uur van den dood nabij kwam, des te machtiger en vertrouwensvoller werd zijn taal. Tot ieder, die nog even binnenkwam, ook tot de politiebeambten, die de wacht hadden, sprak hij van de groote genade, die hem ten deel gevallen was.... Zoo heeft Tetzner tenslotte nog geëvangeliseerd. „Hoe zou ik Christus verkondigen", zei hij, „als mij nog tijd van leven gelaten was. Maar God heeft mij een andere taak opgelegd: ik moet toonen, dat ik tot den dood toe standvastig blijf". „Eén ding doet mij leed, dat ik zulk een mislukt leven in Gods handen stellen moet. Dat is de reden, waarom ik nog graag verder had willen leven, teneinde hem een beter leven te kunnen bieden". Maar dadelijk daarop troostte hij zich weer daarmede, dat ook een „beter" leven voor God niets is. „Het geloof is alles; voorts hebben wij Hem niets te brengen"..... Toen één van de politiebeambten tot hem zei: „Naar ik hoop zit er bij U niets tegen uw pijnigers" (hij bedoelde daarmee zichzelf en de anderen, die toezicht op hem moesten houden), antwoordde hij: „Pijnigers heb ik niet". Zijn vrouw schreef in haar laatsten brief over „harde menschen" en „moeilijke tijden". Hij merkte daarover op: „Zij is nog niet rijp genoeg. Een Christen kent geen harde menschen en moeilijke tijden". Zijn laatste gebed duurde zeer lang. Hij bad voor zich, dankte voor de genade, die hem geschonken was, voor de heerlijke levensleiding, dat hij tot het geloof was gekomen. Twee uur vóór de executie is het gebed van een misdadiger, één enkele aanbidding van Gods heerlijkheid en een verheerlijking van Zijn genade. En daarna bad hij voor zijn vrouw, voor allen, die hem nà bestonden, zijn moeder, zijn verwanten, voor de menschen, die hier met hem te maken hadden. Het heeft mij tot in de ziel aangegrepen, toen hij ook voor mij bad. Op dat oogenblik realiseerde ik het mij niet, dat daar nu een moordenaar voor mij bad, het leek me wel, alsof een priester mij zegende met het oog op mijn ambt. We waren met name in de laatste dagen als broeders voor elkaar geweest. Over en weer sterkten wij elkaar. Hij verheugde zich op zijn laatste avondmaal, 's Zaterdags in de vroegte, drie kwartier vóór zijn dood. Dat gaf hem ook de laatste sterkte. „Jezus is mijn toeverlaat", moest ik op zijn verlangen spelen, boven in de kapel. Na het avondmaal bleef hij nog een poosje vóór het altaar zitten en zag op naar het kruis. Toen de kaarsen gedoofd waren, zei hij: „Zóó gaat nu ook het leven uit, — maar het kruis blijft".

Na nog enkele bijzonderheden vermeld te hebben, besluit Pastor Daun zijn artikel aldus:

De dood is verslonden tot overwinning. En „waar de zonde krachtig geworden is, daar is de genade nog veel meer overvloedig geworden". Dat heb ik bij Tetzner mogen ervaren. En deze ervaring zal mijn leven lang bij me blijven. In die kleine cel in de strafgevangenis daar in Regensburg heeft Gods genade een wonder gewrocht.

Tot zooverre Pastor Daun.

Ik ben mij ervan bewust, dat men over deze dingen verschillend denken kan. — als het n.l. over den mensch Tetzner gaat. Maar dat neemt niets weg van den „beschamenden zegen", dien zulk een artikel hebben kan voor wie zulke dingen leest met een theocentrisch geoefend denken. Want hij weet het: zóó kàn het. Het kàn zelfs met nog veel minder naar buiten komend „bewijs". En juist die gedachte maakt, dat lezing van zulk een verhaal hem temeer aanschouwelijk maakt de diepe, en voor alle door Gods genade of in Gods oordeel nog steeds „vrij rondloopende" menschen zeer vernootmoedigende waarheid, dat vele laatsten de eersten zullen zijn en vele eersten de laatsten, en dat wij wonderlijke voor-ons-uit-gaanders hebben in het koninkrijk van God.

Zgn. lachlust verwekken.

„De Wekker" geeft volgende recensie (onderteekend met den naam: Wisse):

De Taal Kanaäns, door Dr. H. F. Kohlbrügge.

Dit is van beter gehalte. Het is een breed „gesprek tusschen twee reizigers naar de eeuwigheid." Een boekje vol kostelijken geestelijken inhoud, dat we hartelijk aanbevelen. Zulke lectuur zien we bij oud en jong liever in handen dan de z.g.n. christelijke romannetjes, leeg aan allen waren ernst. Ook liever dan z.g.n. lachlust verwekkende lectuur als „Neveldijk" e.a.

Toen ik dit „z.g.n." in den laatsten zin las, moest ik ineens aan de statenvertalers denken. Toegekomen aan 1 Sam. 10 : 27, lazen ze in het hebreeuwsch, dat Saul tegenover de menschen, die beweerden, dat hij geen dragelijk koning was, was „als zwijgende".

Dit vonden zij — terecht — zeer vreemd.

Want immers: men kan toch moeilijk zwijgen simuleeren. Eén van tweeën: iemand praat, of hij praat niet. Maar hij kan niet praten, en toch dóen, als òf hij zwijgt.

Zoo vreemd vonden de statenvertalers het, dat ze zich uit de moeilijkheid gered hebben, door van het hebreeuwsche „als zwijgende" te maken: als doof. Dàt gáát; men kan hooren, en toch dóen, alsóf men niet hoort. In de kantteekeningen vertellen ze eerlijk, hoe de vork ongeveer in den steel zit.

[In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat heel de moeilijkheid verdwijnt, als men bedenkt dat in het hebreeuwsche schrift de r en de d op elkaar lijken als twee druppels water (zooals misschien in het handschrift van de lezers een u en een n op elkaar veel lijken, een a en een o, enz.). Men kan dus ook inplaats van de r, die er staat, een d probeeren te lezen, en dat geeft hier een goeden zin, want dan staat er niet „als zwijgende", doch: „ongeveer een maand later". Dit hoort dan bij het volgende hoofdstuk (ook die hoofdstukken zijn in den hebreeuwschen tekst niet afgeschreven). De zin is dan: kwaadwilligen moesten van Saul niets hebben, maar — ongeveer een maand later trok koning Nahas op, om Israël te benauwen, en toen kreeg die verachte Saul al dadelijk de kans, te laten zien, wat hij kon.

Dit is een breede omhaal, maar die misschien een enkele interesseert.

Trouwens, deze rubriek is wat „praterig" bedoeld.]

En nu die zaak, waar het op aankomt.

Evenals die Statenvertalers „zaten" met het woord: Als zwijgende, zoo zit ik met dit Z. G. N. uit de recensie. Eén van beide: iemand praat, of hij praat niet. Zoo ook één van beide: een boek wekt den lachlust op, of het doet het niet.

Wil de recensent nu beweren, dat „Neveldijk" lachwekkend is? Dan kan dit „z.g.n." wegblijven; ja, dan dient hij De Wekker-zielen ermee, door zijn vonnis zonder bijvoegselen te laten. Of wil hij dat nu eigenlijk niet zoo hardop zeggen, en meent hij het dus niet, maar wil hij zijn lezers zeggen, dat ze ten onrechte maar beweren, dat dit boek niet ernstig is?

Ik „zit" ermee. Ik denk dat De Wekker- lezers als doof en De Hogenbirk als zwijgende te denken is, achter deze krant, als hij ze leest. Maar 't is waar: dat laatste kan niet.

K. S.

KERKNIEUWS

GEREFORMEERDE KERKEN.

Tweetal te:
Dedemsvaart: J. H. Meuleman te Den Ham en S. Wesbonk te Hoorn.

Beroepen te:
Bolsward: L. Oranje Cz. te Laren (N.-H.).
Ierseke: U. Elgersma te Haamstede.
Nieuwerkerk (Z.): M. Heuzeveldt, cand. te Rotterdam.
Pijnacker-Nootdorp: A. v. d. Weg te Ottoland.
Sneek (vac. Dethmers): P. Deddens te Rijswijk (Z.-H.).